

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

*Олексій БЕЗГІН,
академік НАМ України,
Ганна БЕРНАДСЬКА,
докторант*

Іллінойського університету в Чикаго, США

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З МИСТЕЦЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

О. Безгін, Г. Бернадська. Актуальні питання підготовки фахівців з мистецького менеджменту.

У статті розглядаються питання підготовки менеджерів для культури і мистецтва, проблеми розробки навчальних програм для цієї спеціальності на основі міждисциплінарних зв'язків та причини, які перешкоджають їх розвитку в Україні.

Ключові слова: мистецький менеджмент, вищий мистецький навчальний заклад, спеціальна освіта, мистецька діяльність, художня культура, театральне мистецтво, програма з мистецького менеджменту.

А. Безгин, А. Бернадская. Актуальные вопросы подготовки специалистов по менеджменту культуры.

В статье рассматриваются вопросы подготовки менеджеров для культуры и искусства, проблемы разработки учебных программ для этой специальности на основе междисциплинарных связей и причины, препятствующие их развитию в Украине.

Ключевые слова: менеджмент культуры, высшее учебное заведение искусств, специальное образование, деятельность в сфере искусства, художественная культура, театральное искусство, программа по менеджменту культуры.

O. Bezgin, H. Bernadska. Topical issues of training of experts in cultural management.

The article deals with training of managers for culture and art, the problems of working out study programs for this specialty on the basis of interdisciplinary communication, as well as obstacles to their development in Ukraine.

Key words: cultural management, arts college, special education, the activities in the arts, fine arts, theatrical art, program of art management.

У контексті європейського інтеграційного процесу Україна має враховувати позитивний досвід організації європейської вищої освіти. Цей досвід має допомогти Україні ввійти в єдиний освітній простір, який створюється в Європі, не втрачаючи при цьому позитивних національних надбань.

Як відомо, основою Болонського процесу є такі основні засади удосконалення системи вищої освіти:

- прийняття загальної системи порівняльних освітньо-кваліфікаційних рівнів;
- запровадження двох циклів навчання: бакалаврат – магістратура;
- впровадження системи кредитів відповідно до європейської системи трансферу кредитів ECTS;
- забезпечення мобільності студентів і викладачів у межах освітнього простору;
- сприяння європейській співпраці у сфері забезпечення якості освіти;
- поширення європейських стандартів на галузь вищої освіти України;
- постійне навчання протягом усього життя;
- мотивоване залучення студентів до навчання;
- сприяння підвищенню привабливості європейського освітнього простору для інших регіонів світу [1].

Питання мистецької педагогіки кореспондуються із загальноосвітніми тенденціями сьогодення. Життєво важливою стає проблема функціонування освіти в стані нестабільності знань, переглядається статус, легітимація та прагматика освіти на основі впровадження у вітчизняну практику постулатів Болонської системи, яку дещо важко опановують вищі мистецькі заклади освіти в Україні.

Формування нової культурної реальності потребує нового бачення, а стан художньої культури – інноваційних моделей відтворення її динаміки і руху. Зміни статусу і функцій мистецтва висувають нові вимоги до підготовки майбутніх митців та мистецьких менеджерів (або арт-менеджерів, як їх називають у європейських країнах).

Однією з головних умов приєднання України до Болонського процесу є запровадження зрозумілої на ринку праці ступеневої освіти, яка узгоджується з форматом ступеневої освіти європейського простору, – трициклової системи підготовки фахівців з вищою освітою: бакалавр, магістр, доктор філософії (PhD).

При переході від традиційного для України навчання фахівців до масового випуску бакалаврів виникає питання про надання бакалавру додаткового комплексу професійних знань, що, у свою чергу, дало б йому можливість працювати на конкретному виробництві. Перед підприємствами в цьому сенсі постає проблема адаптації бакалавра до виробничих завдань та надання йому додаткових професійних знань і навичок. Особливо гостро ця проблема стосується підготовки фахівців у галузі мистецтва (у зв'язку зі специфікою творчих спеціальностей) та фахівців-менеджерів у цій галузі.

У цій статті розглядаються питання підготовки менеджерів для культури і мистецтва. Актуальність проблеми полягає в необхідності створення програм підготовки таких фахівців у контексті нових викликів Болонського процесу, запровадження найкращого досвіду провідних університетів світу.

Як зазначається у статті Дж. Денніса Річа і Патриції Дьюї, «...у добу децентралізації, приватизації і розвитку неприбуткової діяльності керівники закладів культури у посттоталітарних державах часто намагаються адаптувати й засвоїти інструментарій менеджменту і формування стратегії, щоб зреагувати на виклики, які постають перед ними» [2, с. 7–11].

Аналізуючи програми вищої освіти з мистецького менеджменту Коламбія коледжу (Чикаго, США), Університету прикладних наук міста Міккелі (Фінляндія) та Лондонського Голдсмітс університету (Велика Британія), треба відзначити три можливі форми навчання:

- вища академічна програма;
- короткострокові фахові програми для підвищення кваліфікації;
- інші форми навчання, такі як стажування чи навчання на робочому місці [3, с. 138].

Професор Голдсмітс коледжу (Великобританія) Дж. Лідстоун так визначає мету створення програми з арт-менеджменту: «Будь-яка програма для менеджерів культурного сектора має розроблятися з огляду на конкретний контекст. Адже якщо учасники програми не бачать від неї прямих вигод і не можуть використати їх на практиці, то таке навчання може викликати в них лише глибоке розчарування. Фактично програма, яка не має відношення до реальної культурної ситуації, породжує спротив щодо будь-яких нових навчальних ініціатив. Отже, вона, передусім, має бути «процесно орієнтованою» («process based») і проводитися з повним розумінням конкретних умов, в яких доводиться працювати культурним організаціям» [4, С. 9–12].

Створення нової програми повинне відбуватися за такими напрямками: визначення структури і формування програми, змістове наповнення програми, адміністрування.

У Сполучених Штатах Америки від 1975 року діє Міжнародна асоціація представників освіти з мистецького менеджменту (AAAE), що представляє інтереси програм з мистецького адміністрування бакалаврського й магістерського рівнів з метою сприяння розвитку та забезпеченню високих стандартів освіти. За свідченням професора Коламбія коледжу міста Чикаго Дж. Денніса Річа, асоціація сприяє розробці стандартів для бакалаврських і магістерських програм у галузях візуальних, виконавських мистецтв, літератури, медіа, сервісних організацій у сфері культури, що розробляються і впроваджуються в Коламбія коледжі. Нині у США діє 37 бакалаврських і магістерських програм з арт-менеджменту, мистецького адміністрування, що готують майбутніх виконавчих директорів, менеджерів з фандрейзингу, планування, а також маркетологів та фінансових менеджерів. Названі програми існують у структурі різних департаментів, факультетів. За ними готують фахівців зі значним розмаїттям дипломів та звань: окремі програми передбачають тісну співпрацю між кількома департаментами (наприклад, між мистецьким та бізнес-школою), інші працюють з факультетами архітектури або освіти. Зміст програм є різним і залежить від фахової спрямованості: серед них є як багатоаспектні, так і спрямовані лише на одну мистецьку галузь або дисципліну [2, с. 7–11].

Одним з найважливіших завдань Асоціації AAAE є розробка освітніх стандартів у галузі мистецького менеджменту. Асоціація займається розробкою стандартів для таких дисциплін, як фінансовий аналіз, маркетинг та фандрейзинг, стратегічне планування, правові та етичні аспекти менеджменту мистецтв, культурна політика, лідерство та менеджмент, мистецьке міжнародне середовище створення мистецького продукту тощо. Ідея розробки стандартів полягає в тому, щоб надати працедавцям гарантії щодо якості підготовки управлінських кадрів, незалежно від специфіки кожного навчального закладу або окремої програми.

Одним із ключових факторів, які перешкоджають отриманню сучасної освіти менеджерами культури в Україні, є загальна відсутність академічних навчальних програм з мистецького менеджменту. Хоча децентралізація, комерціалізація та інтернаціоналізація української сфери культури вимагають від менеджерів поєднання знань у галузі мистецтва та управління, вищі навчальні заклади культури і мистецтв дещо відстали з відповіддю на ці вимоги.

Це можна частково пояснити тим, що менеджмент культури як самостійна дисципліна ще не повністю введений в Україні. Не тільки традиційні університети,

а й художні школи часто відмовляються сприймати унікальний і самодостатній характер менеджменту культури як професійної кваліфікації, не враховують його потенціалу на ринку праці.

На сьогодні, за даними каталогу вищої освіти України, є дев'ять програм, які належать до менеджменту культури. Чотири з цих дев'яти програм функціонують у вищих навчальних закладах столиці України – Києва:

- Київському національному університеті театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого (КНУТКіТ);

- Київському національному університеті культури і мистецтв (КНУКіМ);
- Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв;
- Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури.

Три – в обласних центрах сходу України:

- Харківській державній академії культури (ХДАК);
- Харківському національному університеті мистецтв (ХНУМ);
- Луганському державному інституті культури і мистецтв (ЛДІКіМ).

Також діє програма з менеджменту культури на факультеті культури і мистецтв Львівського національного університету імені Івана Франка (ЛНУ). Викладачі цього факультету – наймолодшого в ЛНУ – вважають обов'язковою умовою навчання майбутніх театрознавців ознайомлення з виробничим і творчим життям професійних театрів, із процесом створення та реалізації вистави, з безпосередньою роботою театральних митців, тому включають один або два курси управління в свої навчальні програми.

Крім того, програма навчання менеджменту культури існує на гуманітарному факультеті Одеського національного політехнічного університету (ОНПУ).

Вочевидь, більшість програм були створені в державних спеціалізованих вищих навчальних закладах мистецтва чи гуманітарних вищих навчальних закладах. Враховуючи нестачу відповідної інформації, важко зробити глибокий аналіз цих програм, їх структури, змісту і якості, а також оцінити їх можливості. Залежно від профілю навчального закладу, такі програми мають домінуючу присутність курсів або з теорії та історії мистецтв, або з економіки, доповнені кількома вибірковими курсами, пов'язаними з конкретною галуззю мистецтва. У більшості мистецьких вищих навчальних закладів ці програми існують у вигляді поєднання в ширшому контексті мистецтва, культурології, гуманітарних наук або загального управління. Оскільки моніторинг структури і змісту цих програм та їх оцінка ніколи не здійснювались, то якість освіти, яку вони забезпечують, залишається під питанням. Це спричиняє те, що ставиться під сумнів визнання отриманих студентами освітньо-кваліфікаційних рівнів в інших країнах. Важливо, щоб ці програми наближалися до змісту програм провідних університетів світу, які готують фахівців з мистецького менеджменту, сприяли працевлаштуванню випускників та полегшували їх академічне визнання як основу для подальших досліджень.

Запровадження набору певних стандартів, процедур і керівних принципів, які декларує Болонська система вищої освіти, дозволить покращити цю ситуацію.

Стосовно розвитку вищої освіти з мистецького менеджменту та розробки адекватних положень і вимог в Україні виникає ряд питань, що потребують особливої уваги до специфічних особливостей системи мистецької творчості та освіти фахівців-менеджерів для цієї галузі:

- потребує вдосконалення запровадження кредитно-модульної системи, яка є найважливішою складовою реформи й дозволяє забезпечити систематичну роботу студентів і стимулювати їх до підвищення якості навчання. Елементи кредитно-модульних, модульно-рейтингових систем впроваджуються як експериментальні вже досить давно, але потребують упорядкування та врахування специфіки мис-

тецької галузі. Велику увагу слід приділяти самостійній роботі студента, але при цьому постає нове завдання – нормування навантаження;

- вдосконалення магістерських програм і наближення їх змісту до програм провідних університетів світу, які готують фахівців з мистецького менеджменту. З практики західних навчальних закладів варто запозичити дисципліни за вибором і, можливо, скоротити перелік дисциплін;

- питання про легітимність менеджменту культури як академічної дисципліни. Хоча перша програма в галузі організації та управління мистецтвом була створена в Україні майже чотири десятиліття тому, менеджмент культури як академічна дисципліна тільки розвивається. Наприклад, така дисципліна, як «Культурологія», посіла за цей час своє законне місце в українській системі академічної освіти, а менеджмент культури, як і раніше, займає маргінальне становище стосовно більш традиційних дисциплін;

- складність існуючих правових норм у галузі культури і освіти. Згідно з цими правилами, тільки вищі навчальні заклади з традиційними спеціальностями в галузі гуманітарних, природничих наук та економіки мають право пропонувати програми з менеджменту для отримання освітньо-кваліфікаційних рівнів. Це обмежує мистецькі вищі навчальні заклади в застосуванні їх досвіду і розробок для створення програм з менеджменту культури і ставить їх у край невідгідне становище порівняно з іншими вищими навчальними закладами;

- відсутність інформаційних ресурсів з розповсюдження знань у галузі культурного менеджменту. За словами Франсуа Кольбера [5, с. 6], наукові конференції та публікації у профільних журналах є важливими передумовами набуття знань з менеджменту культури та створення теоретичної бази для навчальних програм. Відсутність в Україні професійних видань з менеджменту культури, мала кількість конференцій, відсутність інших інформаційних ресурсів гальмують формування теоретичної бази для створення та вдосконалення навчальних програм і уповільнюють поширення знань з менеджменту культури серед педагогів і практиків;

- брак професійної мережі й комунікацій між фахівцями з менеджменту культури. Це призводить до ситуації, в якій розробники програм не мають інформації про стан роботи та ініціативи один одного;

- поки не визначена ситуація з освітньо-кваліфікаційними рівнями. Українські вищі заклади освіти ще мають триступеневий кваліфікаційний рівень вищої освіти – бакалавр (що не вважається завершеною вищою освітою), спеціаліст, магістр – і повинні перейти на європейський стандарт структури вищої освіти. Розробка положення про бакалаврат потребує ще й рішення на законодавчому рівні, яке, треба сподіватися, скоро буде ухвалене;

- відсутність комплексних системних досліджень. В Україні майже відсутня інформація про освіту з менеджменту культури. Як уже згадувалося, конкретна інформація про програми, їх структуру та зміст відсутня.

Дослідження, спрямовані на поповнення існуючої інформації, повинні включати в себе ретельне вивчення типів існуючих програм, академічних та неакадемічних, їх потужності, змісту, мети навчання і результатів, а також методичних прийомів. Активно працює в цьому напрямку кафедра організації театральної справи Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого, яка підтримує тісний зв'язок з науковими і навчальними творчими закладами та багатьма відомими зарубіжними й вітчизняними фахівцями, шукає можливості професійно розв'язати складні проблеми, надати допомогу викладачам і студентам. Такі дослідження стають основою для створення теоретичної бази та підготовки положень зі створення програм з менеджменту культури, сприяють процесу класифікації, аналізу та контролю якості програм. Зокрема,

розроблені програми та методики їх створення були представлені в колективній монографії [3].

Повертаючись до раніше сказаного, можна зауважити, що фахівці з менеджменту культури стикаються з невеликим вибором програм, придатних для їх потреб. Існуючі програми менеджменту культури, враховуючи їх суперечливий зміст, навряд чи можуть задовольнити зростаючі вимоги закладів культури до кваліфікації менеджерів, що потребує вдосконалення та розробки нових програм. Розвиток можливостей у менеджменті культури для фахівців з культурної політики та управлінців галузі культури має передбачити уміння і спосіб реагування на виклики таких процесів, як глобалізація, демократизація і ринкові перетворення.

Вирішення зазначених проблем дозволить поліпшити якість підготовки фахівців з мистецького менеджменту, сприятиме підвищенню престижності професії митця, значною мірою впливатиме на формування культурного, суспільного, економічного потенціалу України, матиме позитивне значення для визнання національної вищої освіти в Європі та світі.

1. The Bologna Declaration of June 1999. Joint declaration of the European Ministers of Education // http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf.

2. Річ Дж. Денніс, Дьюї Патриція. Розвиток освіти з арт-менеджменту в країнах з перехідною економікою // Арт-менеджмент: Все про мистецтво управління мистецтвом. – 2005. – № 2. – С. 7–11.

3. Проблеми мистецької освіти: Типологічні критерії та науково-методична розробка / Інститут культурології Академії мистецтв України; Авт. кол.: Безгін О.І. (кер. авт. колективу), Бернадська Г.Є., Дацко О.І., Кочарян І.С., Успенська О.Ю. – К.: СПД Голосуй, 2008. – С. 138.

4. Лідстоун Джеральд. Сучасні методики формування навчальних програм з менеджменту культури і мистецтв // Арт-менеджмент: Все про мистецтво управління мистецтвом. – К., 2007. – № 1–2. – С. 9–12.

5. Кольбер Франсуа. Мистецтво управління: Введення нової дисципліни тисячоліття // Arts Management. – 2000. – № 4–13.

Анатолій БАКАНУРСЬКИЙ,
доктор мистецтвознавства, професор

СТРОЙОВИЙ СТАТУТ ДЛЯ ТЕАТРАЛЬНИХ КРИТИКІВ

Нещодавно за ініціативою петербурзького театрознавця Миколи Пісочинського в Інтернеті було тиражовано «Кодекс критика», що готується до прийняття як корпоративна декларація Міжнародної асоціації театральних критиків (IATC). Текст опублікований на предмет його обговорення фахівцями [1]. Не відносячи себе до спільноти критиків-професіоналів, усе ж ризикну висловити свою думку щодо цього документа.

Основною метою представленого театральньо-критичного Декалогу (зміст «Кодексу» сформульовано в десяти пунктах) є прагнення підтримати авторитет професії, що останнім часом відчутно похитнувся. Дійсно, статус критики як складової сучасного процесу сценічного мистецтва помітно маргіналізується. «Взагалі-то театральний критик – одна з найбільш немасових професій не лише серед безлічі спеціальностей, але й у числі професій художньо-гуманітарних і навіть суто театральних. У послідовності – актор, режисер, художник, музикант, театральний